

РОЗВИТОК ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ІДЕОЛОГІЇ ТЕРОРИЗМУ

DEVELOPMENT AND TRANSFORMATION OF THE IDEOLOGY OF TERRORISM

Білевська О.С., науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

У статті досліджено основні етапи розвитку трансформації ідеології тероризму, виокремлено сутнісні ознаки кожного з етапів цієї трансформації.

Констатується, що перший етап пов'язаний з хворобою суспільства ранньої індустріалізації, що у 1880-х роках породила в Росії рух анархістів, які сподівалися змінити світ за допомогою окремих, не пов'язаних один з одним терористичних актів. Анархісти діяли по всьому світу аж до кінця Першої світової війни, коли став переважати рух за національне визволення, спричинений колоніальною експлуатацією.

Другий етап активного розповсюдження ідеології тероризму розпочався у 1922 році і пов'язаний з антиколоніальним рухом. Саме в цей період у словообіг входить поняття «борець за справедливість», яке вживалося замість терміну «терорист». Це результат того, що світова спільнота надала політичної законності боротьбі за національну незалежність та самовизначення.

Невирішені проблеми бідності та соціальної несправедливості, які й породили анархістів наприкінці XIX століття, знайшли своє подальше відображення в марксистському та інших рухах лівого ухилу 1960-х та 1970-х років, що і призвело до нової трансформації ідеології тероризму та початку третього етапу світового терору. У цей період терористична ідеологія охопила націоналістичні та етнічні сепаратистські групи, які вийшли за рамки колоніальних та неокolonіальних країн, а також радикальні та ідеологічно мотивовані організації.

Сьогодні ми переживаємо четвертий етап світового тероризму, який бере початок в останньому десятилітті XX ст. Це вже не нащадки марксизму чи націоналізму, а релігійні фундаменталісти, які в основу терористичної ідеології поклали релігійний екстремізм. Сучасні терористи прагнуть завдати *максимальної шкоди*, нехтуючи суспільною мораллю й не переймаються вибором жертв. Вони навіть намагаються, щоб останніх було якнайбільше, оскільки це гарантує активну реакцію засобів масової інформації й максимальний резонанс у суспільстві.

Ключові слова: тероризм, терор, ідеологія тероризму, етапи терористичної діяльності.

The main stages of development of the transformation of the ideology of terrorism are analyzed in the article, the essential features of each of the stages of this transformation are singled out.

It is stated that the first stage is connected with the disease of the society of early industrialization, which in the 1880s gave rise to the movement of anarchists in Russia, who hoped to change the world through separate, unrelated terrorist acts. Anarchists operated around the world until the end of World War I, when the national liberation movement caused by colonial exploitation prevailed.

The second stage of the active spread of the ideology of terrorism began in 1922 and is associated with the anti-colonial movement. It was during this period that the term "fighter for justice" entered the vocabulary, which was used instead of the term "terrorist". This is the result of the fact that the world community has given political legitimacy to the struggle for national independence and self-determination.

The unresolved problems of poverty and social injustice that gave rise to anarchists in the late nineteenth century were further reflected in the Marxist and other leftist movements of the 1960s and 1970s, which led to a new transformation of the ideology of terrorism and the third stage of world terror. During this period, terrorist ideology embraced nationalist and ethnic separatist groups that went beyond colonial and neocolonial countries, as well as radical and ideologically motivated organizations.

Argued that today we are experiencing the fourth stage of global terrorism, which dates back to the last decade of the twentieth century. These are no longer descendants of Marxism or nationalism, but religious fundamentalists who have put religious extremism at the heart of terrorist ideology. Modern terrorists seek to do maximum harm by neglecting public morality and not caring about the choice of victims. They even try to have as many of the latter as possible, as this guarantees an active response of the media and maximum resonance in society.

Key words: terrorism, terror, ideology of terrorism, stages of terrorist activity.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття позначений різким зростанням конфліктності у різних сферах життя світової спільноти, у тому числі й в Україні. Характерною ознакою сучасної епохи стало активне використання насильства для розв'язання нових та вже існуючих соціальних протиріч. Саме тому тероризм перетворився на один з найефективніших методів досягнення конкретних політичних та інших цілей із мінімальними витратами. Він став дієвою зброєю залякування та знищення супротивників у всіх сферах життя суспільства – від політичної до повсякденної.

Тактична хитрість сучасних політтехнологів терористичного конфлікту полягає в тому, що, зовнішньо демонструючи зосередженість на військовій (силовій) сфері, вони бажано створити в протилежній стороні уяву і навіть впевненість, що інші складники терористичного протистояння не мають жодного значення й навіть не існують. І оскільки протидія в психологічній і духовній сферах не вкладається в рамки традиційної теорії збройного протистояння, то їм зазвичай вдається відволікти увагу сторони нападу від цих двох сфер і змусити її сконцентрувати свої зусилля виключно на геополітичній, залишивши незахищеними дві інші.

У цьому разі об'єкт нападу неминуче приречений на поразку, причому не просто повну, а тотальну, яка торкається

всіх сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави: фізичної, психологічної, духовної. У такому разі йдеться не лише про капітуляцію та бажання здатися, а про готовність повністю підкоритися волі та диктату переможця.

Мета статті – дослідження розвитку та трансформації ідеології тероризму з метою виокремлення сучасних аспектів цього суспільно небезпечного явища.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Неусвідомлення сучасної тактики терористичного руху призвело до орієнтації наукових досліджень на вивчення тероризму лише в площині силового протистояння, тобто акцент робиться переважно на сучасному контексті та факторах військового, технічного, тактичного й стратегічного характеру, які нерідко оцінюються без належної системності або ізолювано один від одного. Іноді такий аналіз перетворюється на просте перелічення тих чи інших фактів та подій без узагальнених висновків або завершується поверхневим прогнозом розвитку терористичної ситуації.

До таких досліджень належать наукові праці А. Бакелу, Дж. Белла, Л. Бонанте, Т.С. Бояр-Созоновича, П. Вілкінсона, Ю.М. Гвоздева, А.С. Грачова, Б. Дженкінса, Л. Діспо, М.Л. Ентіна, І.І. Карпеця, М. Креншоу, В. Лакера, Є.Г. Ляхова, Л.А. Моджорян, Н. О'Саллівана, А.Н. Трайна, Дж. Поуста та інших.

На цей час науковці відходять від традиційного (силового) дослідження тероризму та переорієнтуються на вивчення психологічного (інформаційного) складника цього явища. Такий підхід обрали В.Ф. Антипенко, А.П. Закалюк, Б.Д. Леонов, В.А. Ліпкан, Д.Й. Никифорчук, М.М. Руденко, О.Г. Семенюк та інші. І хоча в цих дослідженнях ще багато суперечних позицій, сам факт їх активізації є позитивним. Тому з метою переорієнтації наукових досліджень на сучасні аспекти терористичної діяльності ми вважаємо за необхідне провести аналіз розвитку та трансформації ідеології тероризму.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на дослідження історії терористичних рухів [1], можна виокремити чотири етапи розвитку та трансформації ідеології тероризму.

Перший етап пов'язаний з хворобою суспільства ранньої індустріалізації, що у 1880-х роках породила в Росії рух анархістів, які сподівалися змінити світ з допомогою окремих, не пов'язаних один з одним терористичних актів.

Слово «анархія» походить від грецького *anarchos*, що означає «непідвладний». Анархістський рух започаткував Михайло Бакунін (1814—1876). Першою організацією, яка застосувала теорію «пропаганди дією», стала «Народна воля». Надзвичайне зубожіння простих людей у Росії та багатство представників влади спонукали анархістів до вбивств представників влади заради створення суспільства, де всі були б рівні. Суттєвим моментом ідеології цього періоду було те, що жодної зайвої краплі крові не повинно було пролитися заради ідеї, якою б благородною вона не була [2, с. 13]. У більшості випадків кількість жертв дорівнювала кількості терористичних акцій. Для народовольців терористична тактика полягала у вибіркового знищенні окремих осіб, які, на їх думку, були уособленням автократичного та тиранічного режимів. Таким чином, їх головними жертвами ставали цар, його найближчі родичі, високопосадовці. Знищення цих осіб мало велике символічне значення, адже кожен з них був уособленням корумпованої та деспотичної влади.

На межі сторіччя у революційних колах поширилася думка, що звільнитися від політичних ланцюгів можна лише засобами тотального і різнобічного терору. Першим політичним убивством ХХ століття було усунення консервативного міністра освіти Росії Н. Боголепова. Цей «успіх» поклав кінець теоретичним дискусіям у середовищі радикалів про користь індивідуального насильства й закликав під прапори терору тисячі його прихильників. Із цього часу починають утворюватися політичні групи й партії, що офіційно визнають ефективність політичних убивств.

Найбільш відома з них була партія соціалістів-революціонерів (есери). Бойовики саме цієї організації продовжили кривавий список нового сторіччя. У квітні 1902 року одягнений у військову форму колишній студент Київського університету С. Балмашев смертельно поранив міністра внутрішніх справ Д. Сипягіна, а в липні 1904-го Є. Созонов вбиває його приємника В. Плеве. У лютому 1905 року від рук терориста І. Каляєва гине Московський генерал-губернатор Великий князь Сергій Олександрович. Кульмінацією серії терористичних актів, спрямованих проти вищих чиновників, стало вбивство в Києві прем'єр-міністра П. Столипіна.

Із розвитком революційної ситуації змінювалася й спрямованість екстремістських акцій, які ставали все більш цинічними та безмежно жорстокими. У революційну практику ввірвалося гасло про знищення «сторожових псів старого порядку», приналежність до яких мільйони визначати сам терорист. У реальному житті це обернулося кривавим жахом.

За шість місяців, починаючи з жовтня 1905 року, було вбито або поранено 700 співробітників Міністерства внутрішніх справ, але тільки 13 із них мали високі відомчі посади. Інші були городовими поліцейськими й навіть

простими двірниками. Екстремісти охоче кидали бомби в солдатські казарми, нападали на козаків. Наявність будь-яких знаків приналежності до державних структур могла стати приводом для терористичного акту відносно їх власника. Бойовики, що виходили ввечері на прогулянку, могли, не роздумуючи, хлопнути сірчаною кислотою в обличчя першому чиновникові, городовому або поліцейському, які траплялися на їхньому шляху.

Про масштаби терору можна судити навіть за тією неповною статистикою, що дійшла до нашого часу. Тільки за рік, починаючи з жовтня 1905 р. у Російській імперії було вбито й поранено 3 611 державних чиновників, у наступні 14 місяців кількість жертв досягла 4 500 чоловік. При здійсненні цих акцій постраждало дуже багато непричетних до політики людей, які випадково опинилися на місці трагедії (вбито 2 180 громадян, поранено – 2 530).

Наприкінці 1907 року жертвами терористів у середньому стало 18 осіб на день. Якщо в ХІХ столітті кожний терористичний акт був сенсацією, то після 1905 року екстремістські акції відбувалися настільки часто, що газети не встигали їх коментувати й обмежувалися публікацією переліку актів насильства із зазначенням списків убитих і пограбованих. Імперію охопила «епідемія бойовизму». Із початку січня 1908 року до середини травня 1910 року було зафіксовано близько 20 000 убивств та експропріацій, політичні мотиви яких перепліталися з кримінальними [3, с. 78].

Анархізм став першою, справді інтернаціональною, хвилею світового тероризму. Ідеї анархізму швидко поширювалися Балканами й Західною Європою та розповсюджувалися новими емігрантами в США. Наприклад, у Варшаві революційного підйому на початку ХХ ст. щомісяця гинуло близько 15 військових, жандармів, поліцейських. Бойовий відділ польських соціалістів організував масовані наліт на варшавські поліцейські пости, коли протягом одного дня було вбито більше 50 солдатів і поліцейських. У Прибалтиці активізувалися «лісові брати» та збройні групи, які взимку 1906–1907 років організували напади на 130 маєтків тільки в Ризькому повіті. У Болгарії за порівняно короткий час були вбиті два міністри-президенти – С. Стамбулови у 1895 році й Д. Петкови у 1907 році.

Анархісти діяли по всьому світу аж до кінця Першої світової війни, коли став переважати рух за національне визволення, спричинений колоніальною експлуатацією.

Другий етап активного розповсюдження ідеології тероризму пов'язаний з антиколоніальним рухом. Першим поштовхом для його появи став поділ Ірландії у 1922 році на дві частини, одна з яких (із переважною кількістю католиків) отримала повну незалежність, інша ж (тут переважали протестанти) залишилася під протекторатом Британії. Бажання позбутися залишків британського колоніалізму та об'єднати Ірландію під одним (вочевидь католицьким) урядом призвело до виникнення Ірландської республіканської армії (ІРА).

Ослаблення держав-переможниць подіями Другої світової війни дало новий сильний поштовх антиколоніальному рухові в 1940-х–1950-х роках. Терористичні групи повставали в колоніальному світі від Південної Азії до Північної Африки. Такі несхожі одна на одну країни, як, наприклад, Ізраїль, Кенія, Кіпр та Алжир, отримали незалежність завдяки діяльності націоналістичних рухів, які активно застосовували методи тероризму проти колоніальних урядів. Зокрема, юдейські терористичні угруповання Стерн (Stern) та Іргун (Irgun), розпочавши терористичні акції проти британців та арабів, започаткували ідею створення незалежної держави Ізраїль. Група грецьких націоналістів ЕОКА (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) усередині 1950-х провела успішну збройну кампанію проти представників британської та турецької влади.

Яскравим прикладом терористичної тактики цього періоду є діяльність терористичного угруповання Іргун, яке, на противагу іншим антиколоніальним рухам, що

здобули рішучі перемоги в боях або віддали перевагу тривалій стратегії вмотування, обрало шлях, який передбачав неослабний тиск на ті інститути уряду, які персоналізували британське панування в Палестині.

Члени Іргуна навіть не намагалися вступити у відкритий і рівний бій із Британією й виграти його. Натомість група діяла за таких умов і таким чином, щоб максимально забезпечити себе маскуванням та шляхами для втечі. Оселившись у містах, члени організації розчинялися серед мирних жителів, а в потрібний час виходили з тіні, щоб завдати удару й знову розчинитися серед місцевого населення Палестини, залишаючись недосяжними для влади. Тактика цієї організації полягала не в нанесенні поразки військам Британії, а у використанні насильства для підриву престижу уряду та його влади в Палестині.

Найбільш масштабною операцією Іргун був підлив у Єрусалимі в липні 1946 року готелю «Цар Давид», на двох поверхах якого розташовувався центр британської влади в Палестині – державний секретаріат і штаб-квартира британських військових сил. Таким чином, метою атаки був не сам готель і не люди, що працювали або проживали в ньому, а розміщені там державні й військові відомства. Під час цієї терористичної акції загинула 91 особа та постраждало 45 чоловік – арабів, євреїв та британців.

Саме в цей період у словообіг входить поняття «борець за справедливість», яке вживалося замість терміну «терорист». Це результат того, що світова спільнота, співчуття і підтримки якої активно прагнула більшість таких націоналістичних рухів, надала політичної законності боротьбі за національну незалежність та самовизначення.

Друга хвиля тероризму стихла у 50-х роках із падінням європейських імперій після Другої світової війни та здобуттям колишніми колоніями незалежності. Однак щойно спала друга хвиля тероризму, як розпочалася третя.

Невирішені проблеми бідності та соціальної несправедливості, які й породили анархістів наприкінці XIX століття, знайшли своє подальше відображення в марксистському та інших рухах лівого ухилу 1960-х та 1970-х років, що і призвело до нової трансформації ідеології тероризму та початку *третього етапу світового терору*. У цей період терористична ідеологія охопила націоналістичні та етнічні сепаратистські групи, які виійшли за рамки колоніальних та неокolonіальних країн, а також радикальні та ідеологічно мотивовані організації. Позбавлені громадянських прав або вислані з країни представники національних меншин, об'єднані в такі рухи, як Організація визволення Палестини, сепаратистський рух басків ЕТА в Іспанії, партизанські загони Tupac Katari в Уругваї, Shining Part в Перу та FARC у Колумбії, обрали тероризм як спосіб привернення уваги до себе та своєї діяльності з певною метою – викликати співчуття й отримати підтримку світової спільноти на кшталт їх попередників антиколоніалістів.

У цей же період почали об'єднуватися в терористичні групи ліві політичні екстремісти, які були вихідцями з радикально налаштованих студентських організацій, а також представників марксистсько-ленінських / маоїстських рухів Західної Європи, Латинської Америки та США. У Латинській Америці популярними серед молоді стали ідеї Че Гевари та Карлоса Марігели. Че навіть став чимось на зразок ікони. Тоді ж під впливом ідеології, що її проповідував Мао Цзе-дун, розпочав свої партизанські атаки в містах Індії рух Наксаліт (Naxalite).

Вирішальною подією для початку третьої хвилі терору стала війна у В'єтнамі. Той факт, що погано озброєні та ненавчені військові партизанські групи В'єт Конга подолали регулярну армію США, став поштовхом для відродження терористичного руху по всьому світу. «Підземна буря» (Weather Underground) у США, підрозділи Червоної Армії (Red Army Faction) у Західній Німеччині та Японії, Червоні бригади (Red Brigade) в Італії та організація Пряма дія (Action Directe) у Франції розпочали

серію вибухів та збройних нападів із застосуванням вогнепальної зброї.

Як і попередні дві хвили світового тероризму, третя зрештою згасла. У 1980-х роках багато з цих формувань зазнали військової поразки з боку сил безпеки та армійських урядових сил держав, де вони діяли. Скажімо, Бадера-Майнгофа в Західній Німеччині й «Червоні бригади» в Італії зазнали недвозначного провалу й просто зникли.

Здебільшого такі групи були мотивовані ідеологією, а не етнічною чи культурною ідентичністю й мали тенденцію хибно тлумачити ступінь соціальної підтримки своєї діяльності. Спільним для них було те, що їхні дії мали тенденцію зосереджуватися на обмеженій географічній території, а методи, хоч і, звісно, нещадні, не мали наміру максимально збільшити кількість жертв, проте прагнули привернути увагу суспільства до раціонально обгрунтованих цілей терористичної боротьби.

Сьогодні ми переживаємо *четвертий етап* світового тероризму, який бере початок в останньому десятилітті XX ст. Це вже не нащадки марксизму чи націоналізму, а релігійні фундаменталісти, які в основу терористичної ідеології поклали релігійний екстремізм.

«Нові терористи» – це нігілісти, яких надихає фанатична релігійна віра. Вони дуже рідко визначають цілі, досяжні бодай у далекій перспективі, не попереджають про свої наміри, не йдуть на переговори та компромісне розв'язання проблем, прагнуть здійснювати масові вбивства мирних людей і часто не беруть на себе відповідальність за терористичні акції, адже відчувають свою відповідальність лише перед Богом. Ладні шукати мучеництва, вони часто стають самогубцями.

Тероризм релігійних екстремістів належить до найбільш руйнівних різновидів терористичної діяльності. Коли така діяльність освячується релігійними нормами, її прояви стають найбільш кривавими. Знищення ворогів для релігійних фанатиків перетворюється на священний обов'язок – здійснення божественної волі. Таким чином, релігія легітимізує терор. І чим більше жертв приноситься в ім'я Бога, тим краще виконується місія «борців за віру».

Те, що етнічну чи національну ідентичність груп, що у складі великих держав перебувають у меншості, часто пов'язують із релігійними відмінностями, – факт відомий. Такими є католицька меншина в протестантській Північній Ірландії, прибічники індуїзму (Hindu) серед буддистського населення Шрі-Ланки, меншина сикхів (Sikh) серед тих, хто сповідує індуїзм в Індії. Це свідчить про нерозривний зв'язок релігійної та національної ідентичності. Тому мотивація та цілі четвертої хвилі відрізняються від попередніх: сучасний рух фундаменталізму ставить за мету не лише заміну нинішніх урядів, а й трансформацію своїх націй у релігійно чисті.

Одним із характерних прикладів є тероризм іудейських екстремістів, біля витоків якого стояв радикальний американський рабин Мейр Кахане. Ним була створена терористична організація «Ках» або «Кахане Хай», яку згодом очолив І. Даян. Метою угруповання було відновлення біблійної держави Ізраїль і вигнання арабів із Палестини. Члени організації у мечеті Аль-Ібрахім вбили кілька десятків арабів під час молитви. У 1994-му іудейський лікар, член радикального терористичного угруповання, вбив 29 арабів – шанувальників гробу Авраама, що знаходиться в місті Гербон. У березні 1994 року уряд Ізраїлю був змушений оголосити «Ках» терористичною організацією. У листопаді 1995 року релігійний фанатик І. Амір застрелив прем'єр-міністра Ізраїлю І. Рабіна.

Практикують тероризм і представники буддизму. Так, у 1987 р. С. Асахара створив японську екстремістську організацію «Аум Сінрікьо», що в 1995 р. здійснила хімічну атаку в токійському метро, жертвами якої стали 12 чоловік (близько 4 тисяч було поранено).

Виявом християнського фундаменталізму став підлив у 1995 р. урядової будівлі в Оклахома-сіті (США), який учинив американський прихильник вищої білої раси Тимоті Маковей, ідейно пов'язаний із рухом «Християнська ідентичність».

Проте жодна з цих груп навіть не наближається за своїми деструктивними можливостями до ісламських угруповань Аль-Каїди, Хамаз, Палестинського ісламського джихаду, Терористичної організації Ісламської держави Іраку і Леванту (ІДІЛ) тощо, які діють по всьому світу.

Вивчення тенденцій розвитку сучасного тероризму (його четвертого етапу) як негативного соціально-політичного явища показує, що з початку 90-х років ХХ ст. тероризм набув нових особливостей, перетворився на багатоплановий та надзвичайно небезпечний і довготривалий фактор, який активно дестабілізує впливає на розвиток суспільства, ставить під загрозу найбільш необхідні умови прогресивного розвитку людства.

Серед трьох форм тероризму (як засіб «примусової дипломатії», як війна, як провісник «нового світу») до останнього часу чільну роль грала форма примусової дипломатії. Зараз же, як зазначає В.Ю. Богданович, «проглядається трансформація поглядів на терористичну боротьбу в бік сприйняття її як *способу прямого досягнення мети*. Причому мета може бути відома тільки організаторам терористичного акту, що визначає і його анонімність. Навіть більше, спостерігається перехід від ізольованих акцій до проведення цілеспрямованих терористичних кампаній комплексного характеру, найчастіше не обмежених діями одного угруповання, що в багато разів знижує можливість ефективно протистояти цій новій формі тероризму» [4, с. 34].

Це призвело до того, що тероризм став фактором *мілітаризації* ряду регіонів сучасного світу. Якщо раніше існувала більш чітка межа між війною і тероризмом, то сьогодні вона стає все більш умовною – відбувається свого роду інтеграція тероризму й військових дій. Сучасні реалії дають можливість розглядати тероризм як новий вид економічно дешевої війни.

Світові війни та відкриті конфлікти між державами як інструмент перерозподілу світу або загарбання територій відходять у минуле. Головним в умовах глобалізації стає боротьба (вона набуває локальний характер) за сфери впливу та ринки збуту, за лідерство у світовій системі. Для цього поряд із економічними важелями деякі держави використовують терористичні методи, які отримали назву «війни низької інтенсивності» або «гібридні війни».

На відміну від минулого, коли терористична діяльність була представлена одинаками-революціонерами, фанатично переконаними у справедливості й легітимності здійснюваних насильницьких дій, нині в цю діяльність втягнуті терористичні організації, політизовані терористичні формування лівого, ультраправого, націоналістичного, релігійного та інших забарвлень, а також транснаціональні терористичні об'єднання на кшталт Аль-Каїди чи ІДІЛ.

Терористична діяльність у низці країн перетворилася на систему професійно здійснюваних акцій добре організованими та екіпірованими угрупованнями, нерідко зі складною та розгалуженою інфраструктурою. За матеріально-технічним і фінансовим забезпеченням сучасні терористи набагато випереджають своїх попередників, в арсеналі яких були переважно саморобні вибухові пристрої та стрільцька зброя військового зразку. За висновками В.В. Крутова, з'явилася тенденція трансформування тероризму в злочинну індустрію, яка може стати визначальним фактором міжнародних відносин і світового устрою в цілому. На його думку, простежується цілком закономірний ланцюг еволюційного розвитку цього кримінального явища в професійну діяльність [5, с. 9].

Одним із прикладів такої еволюції є все більш тісне *співробітництво міжнародного тероризму з найман-*

ством. Звичайно, цей зв'язок існував і раніше. Але на зміну одиничним найманцям і терористам прийшли добре організовані й оснащені за останнім словом техніки приватні військові компанії.

На відміну від терористів ХХ сторіччя, терористи нової формації використовують сучасні засоби обчислювальної техніки, комп'ютерні програми шифрування, супутниковий зв'язок, стільникові телефони, технічно складне обладнання підробки грошей і документів, сучасну зброю і вибухівку, володіють спеціальними знаннями, які використовуються у практиці спецслужб і правоохоронних органів. Застосування досягнень науки та техніки розширює руйнівні можливості терористів, дозволяє сконцентрувати на собі загальну увагу, утримувати світову спільноту в постійному страху.

Сьогодні терористи прагнуть завдати *максимальної шкоди*, нехтуючи суспільною мораллю й не переймаються вибором жертв. Вони навіть намагаються, щоб останнім було якнайбільше, оскільки це гарантує активну реакцію засобів масової інформації й максимальний резонанс у суспільстві.

При цьому одним із пріоритетів у сучасному терористичному протистоянні є використання арсеналу сил, засобів і методів інформаційно-психологічного впливу (в тому числі сил, засобів і методів інформаційно-психологічної війни як найбільш небезпечної та агресивної форми такого впливу) в якості основного інструменту досягнення геополітичної переваги. Використання інформаційно-психологічної війни в рамках концепції та ідеології геополітичної конкуренції визначає її цілі, завдання, сутність і зміст, засоби й методи нападу та захисту, а також основні принципи розробки, організації, підготовки та проведення таємних інформаційно-психологічних операцій.

Окупація психологічного та духовного просторів не має нічого спільного з традиційними військовими баталіями, коли сторони конфлікту вступають у безпосередню збройну сутичку. Перемога на цих полях може відбутися й за відсутності прямого масштабного озброєного протистояння.

Висновки. Особливості сучасного тероризму вимагають дослідження політичних і соціальних відносин сучасного суспільства з метою з'ясування природи виникнення та закономірностей розвитку соціальних і політичних конфліктів в інформаційно-психологічному просторі, виявлення причин і умов їх перетворення на соціально небезпечні й агресивні форми (інформаційно-психологічну агресію, інформаційно-психологічну війну), що допускають використання учасниками інформаційного протистояння особливо небезпечних організаційних форм інформаційно-психологічної агресії в політичних цілях, а також умов, за яких система соціально-політичних відносин сучасного суспільства стає середовищем, сприятливим для організації та проведення таємних операцій інформаційно-психологічної війни.

З огляду на багатогранність терористичних конфліктів наукові дослідження потребують їх розгляду не в традиційному плоскому контексті (площині силового протистояння), а в ієрархічному, де його прояви одночасно діють у геополітичному (фізичному), психологічному (інформаційному) та духовному вимірах. Такий аналіз повинен здійснюватися у всьому часовому континуумі з одночасним аналізом трьох перелічених сфер (вимірів): по-перше, з точки зору історії (ретроспективно), по-друге, з точки зору сучасності і по-третє, з точки зору перспективи (прогнозу). І найважливіше – всі складники повинні аналізуватися у взаємозв'язку, взаємодії та взаємообумовленості, тобто цілісно. Такий всеохоплюючий підхід стане фундаментом прогнозування сценарію розвитку тероризму, створення його багатогранної моделі та розробки адекватних заходів захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гупта Д.К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / пер. з англ. Н. Гайдукевич. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. 400 с.
2. Хоффман Б. Тероризм – взгляд изнутри / пер. с англ. Е. Сажина. Москва : Ультра. Культура, 2003. С. 13.
3. Сидак В.С., Козенюк В.А. Революцію назначить...: Экспорт революции в операциях советских спецслужб. Киев : Генеза, 2004. С. 78.
4. Богданович В.Ю. Военна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. Київ , 2003. С. 34.
5. Крутов В.В. Концептуальні засади протидії тероризму в сучасних умовах. *Державна безпека України*. 2005. № 1(3). С. 9–11.